

---

---

**Кримінальний процес та криміналістика;  
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

---

---

УДК 343.9

DOI 10.33244/2521-1196.15.2019.152-158

А. Б. Антонюк,

к.ю.н.

ORCID ID 0000-0001-8916-3575;

О. В. Редчиць,

Університет ДФС України

ORCID ID 0000-0001-8113-4913

**ПІДТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОГО  
ОБВИНУВАННЯ ЯК ФУНКЦІЯ  
ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС**

*Статтю присвячено висвітленню проблеми підтримання державного обвинувачення в Україні та деяких країнах ЄС на основі національного законодавства та міжнародних правових документів. Розкривається питання щодо обов'язків прокуратури під час реалізації функції обвинувачення та етапи цього процесу.*

**Ключові слова:** обвинувачення, підтримання державного обвинувачення, прокурор, правова кваліфікація, *The European Public Prosecutor's Office*.

**А. Б. Антонюк, О. В. Редчиць. Поддержание государственного обвинения как функция прокуратуры в Украине и странах ЕС**

*Статья посвящена освещению проблемы поддержания государственного обвинения в Украине и некоторых странах ЕС на основе национального законодательства и международных правовых документов. Раскрывается вопрос об обязанностях прокуратуры при реализации функции обвинения и этапы данного процесса.*

**Ключевые слова:** обвинение, поддержание государственного обвинения, прокурор, правовая квалификация, *The European Public Prosecutor's Office*.

**Метою статті є з'ясування особливості підтримання державного обвинувачення в Україні та країнах ЄС як однієї з основних функцій прокуратури.**

**Постановка проблеми.** Термін «обвинувачення» в кримінальному процесі розглядається в різних аспектах, зокрема як твердження, яке означає те, що певна особа вчинила кримінальне правопорушення; як функція, яка покладена на процесуальні органи, під час здійснення їх діяльності; як складова повідомлення певної особи про її винуватість у здійсненні правопорушення та незаконності її дій, у відповідності з кримінальним процесуальним законом; як вимога законності, що полягає у покаранні всіх винних осіб у порушенні ними законодавства в цілому.

**Аналіз останніх публікацій.** Підтримання державного обвинувачення як основоположний комплекс діяльності прокуратури завжди залишається в центрі уваги

науковців. Проблема реалізації функції підтримання державного обвинувачення та цього інституту в цілому досліджувалась багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких: А. Александров, М. Полянський, В. С. Зеленецький, І. В. Рогатюк, О. Г. Яновська, І. В. Гловюк, Я. О. Ковальова, Ю. М. Дьомін, Д. Гом'єн, А. Р. Туманянц та ін.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Розкриття процесу обвинувачення розглядається в процесуальному та матеріально-процесуальному змісті в кримінальному процесі України. М. Полянський окреслює цю категорію як вимогу, що спрямована на обвинуваченого зазвичай у частині відповідальності за свої дії [1, с. 7]. В. С. Зеленецький теж поділяє цю позицію і підкреслює, що матеріально-правовий сенс відображається в документах, які складає прокурор, проте у разі відсутності цих дій, обвинувачення є статичним у цьому аспекті.

Спираючись на ЄКПЛ та інші міжнародні правові документи, конституційне забезпечення європейських держав» включає в себе всі вищезазначені аспекти, основним з яких є повідомлення особи про ймовірне скоєння нею правопорушення та відповідальність, яка за це діяння настає. Справа «Ecklev. Germany», що розглядалась ЄСПЛ, надає нам таке визначення: «Обвинувачення – це повідомлення компетентними органами держави про те, що певна особа підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення» [8, с. 2]. До того ж, у справі «Fotianothersv. Italy» наведено розширене трактування цього терміна, яке включає в себе й «...інші підстави, що тягнуть за собою серйозні наслідки, що ускладнюватимуть становище підозрюваної особи» [9, с. 2].

У п. 3 ч. 1 ст. 13 КПК України визначено поняття «державне обвинувачення», що являє собою процесуальну діяльність прокурора, яка включає в себе доведення перед судом обвинувачення, що має на меті забезпечення кримінальної відповідальності особи, що вчинила кримінальне правопорушення [2, с. 1]. З огляду на це поняття, закріплюється сутнісна характеристика «обвинувачення» та визначається його суб'єктний склад, адже основним суб'єктом підтримання державного обвинувачення є прокурор, який здійснює цю функцію незалежно та опосередковано щодо інших учасників кримінального провадження. Зокрема, чинний КПК України передбачає використання функції підтримання обвинувачення потерпілим, а також його представником у разі відмови прокурора від цієї функції.

Конституція України теж покладає обов'язок підтримання державного обвинувачення на прокуратуру та закріплює його як основну функцію прокуратури [3, с. 7]. Це повністю втілює в реальність підхід Європейського співтовариства під час визначення ролі прокуратури, мети її існування, а також місця в системі кримінального судочинства загалом.

Стаття 36 КПК України передбачає такі повноваження прокурора в частині підтримання державного обвинувачення:

- 1) підтримувати державне обвинувачення повним обсягом;
- 2) відмовлятися від підтримання державного обвинувачення в разі вмотивованості підстав такої відмови;
- 3) змінювати обвинувачення, зокрема здійснювати його перекваліфікацію;
- 4) висувати додаткове обвинувачення та змінювати певну його частину чи складову [11, с. 5].

Підтримання державного обвинувачення в суді включає в себе певні етапи діяльності, зокрема: аналіз інформації, яка отримана під час здійснення процесуальних дій. Цей етап включає в себе перевірку правильності здійснення процесуальних дій, їхньої законності, а також обґрунтованості та підкріпленості доказовою базою. Наступним етапом є

встановлення обсягу та послідовності питань, які мають на меті встановлення тієї ж доказової бази та їх перевірку, що підтверджуватиме обсяг майбутнього обвинувачення. Ключовим етапом є розроблення тактики підтримання державного обвинувачення, врахування можливої позиції сторони захисту, не виходячи при цьому за межі законності.

Для впливу на перебіг судового процесу важливим є прогнозування ситуативної складової судового процесу. Саме тому для уникнення можливих несприятливих ситуацій у певному процесі прокурори використовують всебічний розгляд кримінального провадження під час складання обвинувального акта та прогнозування ризикової складової всього процесу, що допомагає встановити істину щодо справи.

Більшість існуючих процесуальних систем у державах Європи покладають весь процес підготовки та підтримання державного обвинувачення саме на державних обвинувачів, зокрема й функцію судового переслідування. Саме ця категорія осіб здійснює комплекс заходів з контролю за перебігом досудового розслідування, забезпечення його ефективності. Дедалі більше країн в умовах сучасності відмовилось від моделі досудового розслідування, що полягала у перекладенні здійснення досудового розслідування повним обсягом на слідчого суддю.

Як приклад, Німеччина однією з перших вирішила здійснити цю реформу і 1975 року скасувала посаду слідчого судді взагалі [7, с. 44]. Натомість виникла нова посада – Staatsanwaltschaft, що полягала у здійсненні одноосібної відповідальності під час служби державного представництва в країні.

Державне обвинувачення є змінним, що полягає в можливості його «коригування» в частині кваліфікації діяння, що свідчить про всебічне та повне дослідження всіх обставин кримінального провадження. Ця зміна може супроводжуватись повною перекваліфікацією діяння навіть на іншу статтю КПК України, а також може доповнюватись попереднє обвинувачення чи зменшуватись його обсяг, навпаки.

Проте більшість країн Європейського Союзу та Україна додержуються правила, що встановлення на ранньому етапі точної кваліфікації діяння, що вчинила особа, сприяє зменшенню втрат часу у процесі розслідування діяння, складення самого обвинувального акта та допомагає ефективно здійснювати розслідування під час встановлення обставин кримінального правопорушення у відповідності з процесуальними діями, які необхідно здійснити у разі певного виду злочину. На важливості точності кваліфікації діянь особи, на етапі формування обвинувального акта наголошує і Пленум Верховного Суду України, який у Постанові від 23 жовтня 2003 року № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» зазначає, що у разі притягнення особи на ранньому етапі розслідування до відповідальності є необхідним конкретизація змісту даних діянь та їх підстав відповідно до законодавства [5, с. 6]. При цьому у разі нівелювання цим правилом відбуватиметься процедура затягування та ускладнення кримінального процесу.

Державний обвинувач має покладений на нього обов'язок зі здійснення підтримки державного обвинувачення, а не право, оскільки приватний обвинувач. Присутність під час судового засідання прокурора є обов'язковою, а в разі його відсутності – слугує підставою для перенесення судового розгляду. Здебільшого прокурор підтримує державне обвинувачення тим обсягом, який був офіційно пред'явлений ще під час здійснення досудового розслідування, проте це не виключає можливості зміни кримінально-правової кваліфікації у разі виникнення нових обставин та ситуацій у суді. Ці зміни можуть бути спрямовані як у бік покращення становища особи, що обвинувачується в здійсненні

кримінального правопорушення, так і у бік поліпшення становища такої особи. У цій ситуації державний обвинувач повинен прийняти рішення про зміну обвинувального акта.

Зазвичай право зміни обвинувачення покладається на конкретного державного обвинувача в певному кримінальному провадженні, проте деякі процесуальні системи передбачають виключну можливість зміни державного обвинувачення за погодженням з керівником органу обвинувачення. Наприклад, у Федеративній Республіці Німеччина таке право на зміну юридичної кваліфікації, що стала предметом судового розгляду покладено лише на суд. Тобто в цьому випадку суд не нехтує правами прокуратури, але й не стає на його бік, оскільки змінює юридичну кваліфікацію, що є предметом саме судового розгляду. Проте має місце нівелювання правами прокуратури, оскільки ідея кримінального позову фактично включає в себе право на розпорядження ним, тією стороною, яка його заявляє, сюди ж включається право на його зміну, підтримання та відмову від нього. Все-таки критика цієї позиції є також не зовсім правильною, адже перекладення цих повноважень на суд у деяких випадках слугує втіленням принципу захисту особи, адже інколи зміна правової кваліфікації передбачає обов'язкову участь захисника під час розгляду справи та здійснення процесуальних дій у цілому у зв'язку з тяжкістю кримінального правопорушення.

У тому випадку, якщо прокурор дійде висновку, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, то в нього виникає обов'язок відмовитись від підтримання державного обвинувачення. Тобто прокурор не має права продовжувати здійснювати функцію обвинувачення, якщо у ході виявлення нових обставин ця особа є невинною, в результаті чого виноситься вмотивована постанова прокурора, яка вручається обвинуваченому, його законному представнику, захиснику, а також потерпілому, його захиснику та законному представнику. Тоді функція підтримання державного обвинувачення переходить до потерпілої особи, проте якщо така особа теж відмовляється, тоді суд виносить ухвалу про закриття кримінального провадження.

У науковій літературі існує поняття субсидіарного обвинувачення, що розкривається як обвинувачення зі змішаною природою, що підтримується саме потерпілим. Зокрема, А. Александров наголошує, що субсидіарне обвинувачення починається тоді, коли за відмови прокурора від обвинувачення потерпілий продовжує викривати обвинуваченого, проте не виходячи за межі, які були встановлені прокурором [1, с. 16]. Тому підтримання державного обвинувачення в змішаній формі покладається саме на потерпілу особу, проте цей аспект потребує подальшого вдосконалення на законодавчому рівні і, можливо, з обмеженням певних прав, якими користується прокурор, і таке підтримання зі сторони потерпілого теж повинно бути вмотивованим, а не здійснюватись лише за бажанням цієї особи. У свою чергу, погоджуємося з А. Александровим в обґрунтуванні цього твердження та підтримуємо наукову позицію.

В європейській спільноті дотримуються позиції, що прокурори під час підтримання державного обвинувачення виступають представниками органів державної влади, діють від її імені та є гарантами застосування законодавства. Ця позиція закріплена в Рекомендаціях R(2000)19 Комітету Міністрів Ради Європи та Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [6, с. 5]. Прокурор виступає гарантом прав і свобод кожного громадянина, який є обвинуваченим, та інших осіб, які є учасниками кримінального процесу.

До того ж 12-й принцип Керівних принципів ООН щодо ролі обвинувачів, що були прийняті VII Конгресом ООН із запобігання злочинності та поведження з

правопорушниками (Гавана, Куба 27 серпня – 7 вересня 1990 р.), закріплює вимогу до обвинувачів, яка передбачає виконання ними обов'язків, з дотриманням вимог законності, справедливості, послідовності, терміновості [4, с. 2], при цьому поважаючи та захищаючи людську гідність, права, що сприятимуть забезпеченню належного процесу та функціонування всієї системи кримінального процесу безперервно.

Нововведенням на європейському просторі є створення Європейської прокуратури (The European Public Prosecutor's Office – EPPO), яка буде незалежною і децентралізованою прокуратурою Європейського Союзу, що матиме компетенцію розслідувати, переслідувати і притягати до кримінальної відповідальності за злочини проти бюджету всього Європейського Союзу, такі, зокрема, як шахрайство, корупція чи шахрайські транскордонні дії з ПДВ [10, с. 2–3].

EPPO працюватиме як єдиний офіс у всіх державах-учасниках, що поєднуватиме національні та європейські правоохоронні зусилля в єдиний ефективний підхід з вирішення проблем у цих сферах на початковому етапі. Щодо підтримання обвинувачення, то EPPO забезпечуватиме таку діяльність, яка відповідатиме Хартії основних прав ЄС, включаючи право на справедливий суд і захист.

Повноцінного функціонування Європейська прокуратура набуде до кінця 2020 року, а співпраця з EPPO стане частиною роботи всіх прокурорів, юристів, адвокатів, суддів з усього ЄС. При цьому під час здійснення функції обвинувачення прокурорам необхідно буде враховувати лише європейські стандарти, що є великим кроком вперед, та зможе вивести підтримання державного обвинувачення в Україні на новий рівень.

**Висновки і пропозиції.** Отже, підтримання державного обвинувачення в Україні та країнах Європейського Союзу здебільшого покладається на прокуратуру. Прокурор виступає суб'єктом владних повноважень, наділений правом підтримання державного обвинувачення та його реалізації загалом. Цей процес повинен відповідати вимогам законності та справедливості.

Проте, проаналізувавши правову та теоретичну складову процесу підтримання державного обвинувачення, можна зробити висновок, що правове закріплення інституту підтримання обвинувачення в суді має доволі багато прогалин і зводиться лише до поняття «державне обвинувачення» як процесуальна діяльність прокурора. Розкриття ж поняття «підтримання державного обвинувачення» в законодавстві не міститься, тому необхідно внести зміни до КПК України, в яких законодавчо закріпити цей термін, а також розмежувати повноваження прокурора та потерпілого в разі підтримання ним обвинувачення самостійно.

Створення нової європейської прокуратури є доволі цікавим кроком у міжнародному кримінальному процесуальному праві, проте найкращим варіантом розвитку подій буде розширення сфери питань, які може вирішувати ця прокуратура, та її повноважень.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров А. С. Субсидиарный уголовный иск / А. С. Александров // Государство и право. – 2000. – № 3. – С. 78.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон : від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

3. Конституція України : Закон України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Керівні принципи ООН щодо ролі обвинувачів, що були прийняті VII Конгресом ООН із запобігання злочинності і поводження з правопорушниками (Гавана, Куба 27 серпня – 7 вересня 1990 р.) [Електронний ресурс] / Сайт ВР України. – Режим доступу : [https://zakon.rada.gov.ua/go/995\\_859](https://zakon.rada.gov.ua/go/995_859)
5. Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві : Постанова Пленуму Верховного Суду України : від 23 жовтня 2003 року № 8 [Електронний ресурс] / Сайт ВР України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03>
6. Рекомендації R (2000)19 Комітету Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс] / Сайт ВР України. – Режим доступу : [https://zakon.rada.gov.ua/go/994\\_175](https://zakon.rada.gov.ua/go/994_175)
7. Рогатюк І. В. Формування функції обвинувачення та її реалізація у кримінальному процесі : дис. ... на здобуття наук. ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.09 / І. В. Рогатюк. – К., 2004. – 245 с.
8. Справа «Eckle v. Germany» №8130/78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?>
9. Справа «Fotiandothers v. Italy» №364239 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57489>
10. The European Public Prosecutor's Office – EPPO/2020–2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.eipa.eu/product/european-public-prosecutors-office/>
11. Яновська О. Г. Особливості кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / О. Г. Яновська // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 242–245.

## REFERENCES

1. Aleksandrov, A. S. (2000), «Subsidiary criminal law suit», *Hosudarstvo y pravo*, No 3, p. 78 [in Rus.].
2. Criminal Procedural Code of Ukraine vid 13 kvitnia 2012 roku № 4651-VI (2012, April 13) Verkhovna Rada of Ukraine. – Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru#Stru> [in Ukr.].
3. The Constitution of Ukraine № 254к/96-ВР (1996, June 28), Verkhovna Rada of Ukraine. – Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukr.].
4. UN Guidelines on the Role of Prosecutors Adopted by the VII UN Congress on Crime Prevention and Offender Treatment (Havana, Cuba, August 27-September 7, 1990). – Retrieved from : [https://zakon.rada.gov.ua/go/995\\_859](https://zakon.rada.gov.ua/go/995_859) [in Ukr.].
5. Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of October on the Application of Legislation Ensuring the Right to Defense in Criminal Procedure № 8 (2003, October 23). – Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03> [in Ukr.].
6. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation R (2000) 19". – Retrieved from : [https://zakon.rada.gov.ua/go/994\\_175](https://zakon.rada.gov.ua/go/994_175) [in Ukr.].
7. Rohatyuk, I. V. (2004), *Formuvannya funktsiyi obvynuvachennya ta yiyi realizatsiya u kryminal'nomu protsesi: dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata*

yurydychnykh nauk [Formation of the function of the prosecution and its implementation in the criminal process], Kiev [in Ukr.].

8. Right «Eckle v. Germany» № 8130/78. – Retrieved from : <https://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?> [in Ukr.].

9. Right «Foti and others v. Italy» № 364239. – Retrieved from : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57489> [in Ukr.].

10. The European Public Prosecutor's Office – EPP0/2020–2022. – Retrieved from : <https://www.eipa.eu/product/european-public-prosecutors-office/>

11. Yanovs'ka, O. H. (2013), «Features of criminal proceedings in the form of private prosecution under the new criminal procedural code of Ukraine» Chasopys Kyivivs'koho universytetu prava, No 1, pp. 242–245 [in Ukr.].

#### **A. B. Antoniuk, O. V. Redchyts. Maintaining public prosecution as a function of prosecutors in Ukraine and EU countries**

*The article is devoted to the problem of supporting the public prosecution as a fundamental institution of criminal proceedings - the stages of implementation of this process, its implementation and the difficulties that arise in supporting the public prosecution in accordance with national law and international standards. The term «charge»; in the criminal proceeding is considered in various respects, in particular as an allegation, which means that a certain person has committed a criminal offense; as a function that is entrusted to the procedure bodies in the exercise of their activities and as a fundamental component of the existence of the judicial system.*

*Most of the existing procedural systems in the states of Europe entrust the entire process of preparation and support of public prosecution to public prosecutors. The prosecutor is a subject of power, vested with the right to maintain public prosecution and implement it in general. This process must meet the requirements of the rule of law and justice. Public prosecution is variable, that consists in the possibility of its «correction» in terms of the qualification of the act, which testifies to a comprehensive and complete examination of all circumstances of criminal proceeding.*

*The most important thing for a prosecutor preparing for a hearing is to conceptually anticipate the possible challenges that arise during a trial. The prosecutors' tasks become more complex when the process is constantly influenced by certain circumstances, usually caused by «gaps» in the pre-trial investigation.*

*The European community abides to the opinion that prosecutors, in support of the public prosecution, act as representatives of public authorities, act on its behalf and are guarantors of the application of law.*

*The legal fixing of the institution of prosecution in court has many gaps and is reduced only to the concept of «public prosecution» as a procedural activity of the prosecutor. The disclosure of the concept of «support of the public prosecution» is not contained in the legislation, therefore it is necessary to amend the Criminal Procedural Code of Ukraine, in which this concept should be legally fixed, as well as differentiate the powers of the prosecutor and a victim, in case the victim supports the prosecution on its own.*

**Key words:** prosecution; support of public prosecution; prosecutor; legal qualification; The European Public Prosecutor's Office.

*Стаття надійшла до редакції 22 листопада 2019 року*

*Антонюк А. Б., Редчиць О. В. Підтримання державного обвинувачення як функція прокуратури в Україні та країнах ЄС*